

УДК 81-115

НАРАТИВНИЙ ТИП ДІАЛОГОВИХ СТРАТАГЕМ У КИТАЙСЬКИХ ТА УКРАЇНСЬКИХ ХУДОЖНІХ ТЕКСТАХ XVIII – XXI СТ.

Білянна В. І.

Київський національний лінгвістичний університет

Статтю присвячено характеристиці наративного типу діалогових стратагем на базі китайських та українських художніх текстів. Розкрито соціокультурні й історичні особливості, що впливають на формування національної свідомості та вибір діалогових стратагем в умовах повсякденної комунікації.

Ключові слова: стратагема, діалогова стратагема, наративний діалог

Білянна В. И. Нарративный тип диалоговых стратагем в китайских и украинских художественных текстах XVIII–XXI ст. Статья посвящена характеристике нарративного типа диалоговых стратагем на базе китайских и украинских художественных текстов. Раскрыты социокультурные и исторические особенности, которые влияют на формирование национального сознания и выбор диалоговых стратагем в условиях ежедневной коммуникации.

Ключевые слова: стратагема, диалоговая стратагема, нарративный диалог.

Bilianina V. I. A Narrative type of dialogue stratagem in Chinese and Ukrainian literary texts of XVIII-XXI century The article is dedicated to the characteristic of the narrative type of dialogue stratagem on the basis of Chinese and Ukrainian literary texts. The article reveals social, cultural and historical peculiarities that influence the formation of the national consciousness and choice of dialogue stratagem in everyday communication.

Key words: stratagem, dialogue stratagem, narrative dialogue.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. На сьогоднішній день існує чимало дослідників процесу спілкування. Відповідно є чимало кількості класифікацій діалогів, кожна з яких бере за основу певну його характеристику або складову, роблячи акцент на контексті, комунікантах, сферах спілкування, складових мовленнєвого акту чи його інтенціях. **Актуальність** обраної теми не викликає сумнівів, оскільки вивчення соціокультурних особливостей, що впливають на вибір діалогових стратагем в умовах повсякденної комунікації є на часі і відповідає сучасним студіям з комунікативної лінгвістики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зробивши узагальнений аналіз філософського, психологічного, лінгвістичного, лінгвокогнітивного, психолінгвістичного, комунікативно-прагматичного та дискурсивного підходів до вивчення діалогу, було розширено типи діалогічних едностей, запропонованих С. Ю. Ніколаєвою [5], співвіднесено їх з типізацією діалогів сучасних дослідників (П. А. Беляєва [1], О. В. Іванцова [8], Т. В. Лебедева [2] та ін.), що дало можливість визначити універсальну типізацію діалогів, виділивши: риторичний, еристичний, конфліктний, імперативний та фатичний, з детальною класифікацією їх функціональних типів.

Китайсько-українська міжкультурна взаємодія має бути досліджена як складна, динамічна та багаторівнева сфера реалізації комунікативних стратегій

мовців, що є особливо актуальною в рамках сучасного стратегічного партнерства з Китаєм.

Метою статті є розкриття когнітивної природи діалогових стратагем, відображених в індивідуально-авторських картинах світу китайських та українських письменників на прикладі наративного типу діалогових стратагем. Для досягнення поставленої мети сплановано вирішення таких **завдань**:

– розглянути стратегії спілкування, притаманні китайцям та українцям крізь призму міжкультурної комунікації;

– простежити їхній зв'язок з національно-мовними картинами світу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Риторичний тип діалогу спрямований охопити усі типи діалогів, в основі яких лежить просте спілкування як пошук або обмін інформацією, тобто риторика. Г. Буш трактує риторичний діалог як передачу та обговорення конкретної теми [4]. Л. Мамчур у своїй статті «Основні форми міжособистісної комунікації» зазначає, що риторичний діалог можна вважати когнітивним, оскільки його мета – передати інформацію слухачеві, вислухати його реакцію і сприйняти нову інформацію від другого комуніканта [4].

Класифікація типів діалогових стратагем виділяє інформативний та наративний функціональні типи складовими риторичного діалогу. Головне функціональне навантаження наративного типу діалогу полягає у наданні ґрунтовної, повної інформації за запитом. Його репліки представлені поширеними простими та складними реченнями, яким часто притаманна сюжетність та монологічні ознаки.

Проведене дослідження продемонструвало відсутність єдиної універсальної схеми зображення

Таблиця 1

Наративний діалог в китайській та українській мовах

Ст.	Схема вираження діалогової форми			
	Китайська мова		Українська мова	
		Страт.		Страт.
18	<i>Пов-Пов-П-В</i>	29	<i>П-В-Пов-Пов</i>	3, 17, 18, 29, 31
19	-	-	Пов-Пов	1, 26
20	П-В-Пов-Пов-П-В	21	<i>П-В-Пов-Пов / Пов-Пов-П-В</i>	32
21	Пов-Пов-П-П-В-Пов	1, 8, 35	П-П-Пов-П-В	1, 8, 9

(Тут і надалі: Пов – повідомлення; П – питання; В – відповідь)

такого типу діалогу. Запропонована таблиця дасть змогу розглянути історію видозмін діалогових форм в обох мовах.

Як бачимо, в обох мовах відбувається варіативне урізноманітнення реплікової картини діалогу. Таке явище можна пояснити постійним розвитком, в якому перебуває мова. Наближення літературної мови до розмовної за стилем та формою знаходить пряме відображення у схематичній передачі діалогових типів. Монологічна складова даного типу діалогу виражена у репліках повідомлення, натомість репліки питання, відповідь не несуть особливого смислового навантаження, виступаючи «зв'язками».

Стратагемна складова *наративного діалогу* теж має мовні та часові розбіжності. Для діалогів XVIII ст. китайської мови характерне вживання стратагеми № 29 («Прикрасити сухе дерево штучними квітами» – прикрашати дійсність, видавати її більш цікавою, ніж вона є [9]), тоді як в українській мові рівнозначно активно використовуються стратагеми № 3 («Вбити чужим ножем» – нейтралізувати супротивника чужими руками [9]), № 17 («Кинути цеглу, щоб отримати яшму» – обмін [9]), № 18 («Щоб спіймати розбійників, треба спіймати їх ватажка» [9]), № 29 («Прикрасити сухе дерево штучними квітами» [9]) та № 31 («Красотка» – підкуп, спокуса [9]).

У китайських текстах XIX ст. наративний тип діалогу взагалі відсутній, що можна пояснити революційними настроями тогочасного китайського суспільства [7, 675]. Більшості текстів притаманна інформативна та емоційна складова, в той час як ґрунтовні описи та розлогі повідомлення стають недоречними.

Натомість XIX ст. в українських текстах представлено активним використанням стратагеми № 1 («Обманути імператора, щоб той переплив море» – обманом, приховуючи істинні мотиви, змусити людину вчинити як сам забажаєш [9]) та № 26 («Приховати акацію, вказуючи на тутове дерево» – критика обхідним шляхом [9]). Саме в цей час українська література, не зважаючи на утиски уряду та заборони, стає провідною формою суспільної свідомості, а письменство – виявом громадської діяльності. По-новому аналізується міфічна основа текстів. У них автори шукають суть людської природи, щоб краще зрозуміти суспільно-історичні процеси. Особлива увага приділяється індивідуальним характеристам та дослідженню масової психології [11].

Для китайських діалогових форм XX ст. характерне використання стратагеми № 21 («Цикада скидає золотий кокон» [9]) (адже саме в цей час китайська інтелігенція намагається переосмислити вікові літературні здобутки та відкрити себе світовій літературі), в той час як для української мови – № 32 («Відкриті міські ворота» – показна безпека [9]) (саме тоді письменники «розстріляного відродження» намагались у своїх творах надати народові слабку надію на краще життя у майбутньому [10]).

XXI ст. вирізняється використанням стратагеми № 1 («Обманути імператора, щоб той переплив море» [9]), № 8 («Для вигляду лагодити дерев'яний місток, потайки виступати у Ченьцан» – приховувати справжні наміри за ординарними вчинками [9]), № 35 («Ланцюг» [9]) у китайській та № 1 («Обманути імператора, щоб той переплив море» [9]), № 8 («Для вигляду лагодити дерев'яний місток, потайки виступати у Ченьцан»), № 9 («Спостерігати за вознем з протилежного берега» – бездіяльність, відсутність допомоги [9]) для української мови. Таку ситуацію у китайській літературній мові пояснює професор університету сучасної китайської літератури Чень Цзянь Хуей (陈剑 晖), який у своїй праці «Критика китайської літератури XX ст.» («世纪中国文学批评 史») про прозу XX ст. пише: «Теорія прози XX ст. має серйозні недоліки: по-перше, теорія прози не є незалежною; по-друге, саме поняття прози є досить розмитим; по-третє, не має чіткої системи теорії прози» [3].

Натомість XXI ст. дає можливість вільного висловлювання. Така ситуація спостерігається в українській літературі. Як пише Інтернет-видання «Історія сучасної української літератури», «... якщо для класичної та радянської літератури були характерні політична заангажованість та визнання за літературою певної виховної суспільної ролі, то завдяки здобуттю Україною незалежності і зникненню цензури необхідність у цих функціях суспільного опору значно впала. Література вступила у постколоніальну стадію саморефлексії, ставши тільки видом мистецтва» [6].

Таким чином, бачимо спільність використання стратагеми № 8 та № 29 та схеми *Пов-Пов-П-В / П-В-Пов-Пов* у китайській та українській мовах в *наративних діалогових стратагемах*. Так як стратагемність більшою мірою характерна для китайської мови, проілюструємо цей тип діалогової стратагеми прикладом з української літератури, а саме з поеми І. П. Котляревського «Енеїда»:

«Не думай, що були чиновні, –
Сивілла сей дала одвіт, –
Або що грошей скрині повні,
Або в яких товстий живіт;
Не ті се, що в цвітних жупанах,
В кармазинах або сап'янах,
Не ті ж, що з книгами в руках,
Не рицарі, не розбишаки,
Не ті се, що кричать: «І паки»,
Не ті, що в золотих шапках.
Се бідні нищі, навіжені,
Що дурнями зчисляли їх,
Старці, хромі, сліпорожденні,
З яких був людський глум і сміх.
Се що з народжніми сумками
Жили голодні під тинами,
Собак дражнили по дворах;
Се ті, що біг дасть получали,
Се ті, яких випроводжали
В потилицю і по плечах.
Се вдови бідні, безпомощні,
Яким приюту не було;
Се діви чесні, непорочні,
Яким спідниці не дуло;
Се що без родичів остались ...

І сиротами називались,
А послі вбгались і в оклад,
Се що проценту не лупили,
Що людям помагать любили,
Хто чим багат, то тим і рад.
Тут також старшина правдива, –
Бувають всякі пани, –
Но тільки трохи сього дива,
Не квапляться на се вони!
Бувають військові, значкові,
І сотники, і бунчукові,
Які правдиву жизнь вели;
Тут люди всякого завіту,
По білому єсть кілька світу,
Которі праведно жили.
«Скажи ж, моя голубко сиза, –
Ице Еней Яги спитав. –
Чом батька я свого Анхіза
І досі в вічі не видав?
Ні з грішниками, ні у Плутона,
Хіба йому нема закона,
Куда його щоб засадить?»
«Він божої, – сказала, – крові,
І по Венериній любові,
Де схоче, буде там і жити» [1].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проведений аналіз діалогових конструкцій дав можливість описати діалогові страгатеми наративного

типу, продемонструвавши залежність страгатеми складової від соціокультурних та історичних особливостей китайського та українського суспільств.

ЛІТЕРАТУРА

1. Беляева П. А. Лингвистический анализ диалогической речи в художественном тексте : дис. ... канд. фил. наук : спец. 10.02.19 «Теория языка» / П. А. Беляева. – М., 2005. – 172 с.
2. Лебедева Т. В. Культурный потенциал речевого диалога : дис. ... канд. культур. наук : спец. 24.00.01 / Т. В. Лебедева. – Нижний Новгород, 2000. – 235 с.
3. Лендьял Н. Тенденції розвитку сучасної китайської прози / Н. Лендьял // Синопис: текст, контекст, медіа [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://synopsis.kubg.edu.ua/index.php/synopsis/article/viewFile/26/20>.
4. Мамчур Л. І. Основні форми міжособистісної комунікації / Л. І. Мамчур // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи. – 2006. – № 15. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://library.udpu.org.ua/library_files/psuh_pedagog_prob1_silsk_shkolu/15/visnuk_11.pdf.
5. Ніколаєва С. Ю. Сучасні підходи до викладання іноземних мов / С. Ю. Ніколаєва, О. М. Шерстюк // Іноземні мови. – 2002. – № 1. – С. 39–46.
6. Особливості сучасної української літератури [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://sites.google.com/site/sucasnaukraienskaliteratura/home/osoblivosti-sucasnoie-ukraienkoie-literaturi>.
7. Китайская литература второй половины XXI века [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://feb-web.ru/feb/ivl/vl7/vl7-6752.htm>.
8. Иванцова О. В. Факторы коммуникативного успеха в художественном диалоге : дис. ... канд. фил. наук : спец. 10.02.19 «Теория языка» / О. В. Иванцова. – Ульяновск, 2002. – 150 с.
9. Зенгер Х. фон. Страгатеми. О китайском искусстве жить и выживать / Х. фон Зенгер. – М. : Эксмо, – 2004. – 1024 с.
10. Українська література ХХ ст. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.oblosvita.kiev.ua/4620/ukrainska-literatura-xx-st/>.
11. Яценко М. Т. Історія української літератури ХІХ ст. / М. Т. Яценко, О. І. Гончар, Б. А. Деркач, І. В. Лімборський, С. І. Нахлік [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrlit.vn.ua/info/xix/hk17z.html>.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Котляревський І. П. Енеїда. Наталка Полтавка / І. П. Котляревський. – Донецьк : БАО, – 2007. – С. 109–111.